

Nem korszerű szeretnék lenni, hanem időszerű

Németh János keramikusművésszel beszélget
Ménesi Gábor

Borongós, szeles, esőt ígérő októberi péntek délután. A pesti gyorsvo-
nat a hosszú út végén lassan, fáradtan gurul be a zalaegerszegi vasútál-
lomásra. A peronon Németh János várja érkezésem, szívélyesen fogad,
gondjai ellenére is derűt sugároz. Készségesen kalauzol el szállásom-
ra, hogy aztán – csomagjaim elhelyezését és némi pihenőt követően
– újra találkozzunk a város főterén. Utunk a Göcseji Múzeumba vezet,
miközben szemügyre vesszük néhány köztéri alkotását. Az utcán lép-
ten-nyomon ismerősbe botlunk, akik tisztelettel köszöntik a mestert.
Nem csoda, hiszen születése óta, immár több mint nyolcvan éve itt él,
mindig hű maradt a városhoz, jól ismeri annak valamennyi szegletét.
A múzeumban, az egykori Mecénás Galéria területén kapott helyet Németh
János állandó kiállítása, boltíves pincerendszerből alakították ki a terme-
ket. A szép téglaburkolat s a fehérre meszelt falak méltó háttérrel adnak a
kerámiaalkotásoknak. A bejáratnál a művész által tervezett „cégér” fogadja
a látogatót, vezetékneve betűi egy életutat rajzolnak ki. Egyiken bimbóról
felröppenő madár látható, a „t” betűből pedig életfa nő ki, a tetején tudós
bagoly ül. Abban a kivételes szerencsében lehet részem, hogy Németh János
személyesen kalauzol a művek között. Csaknem mindegyikhez fűz néhány
gondolatot. Fellelhető itt az életmű valamennyi irányának néhány reprezen-
tatív darabja, vagyis az edények, korsók, butéliák, tálak, kerámiaszobrok,
kisebb domborművek mellett néhány nagyobb köztéri munka makettje is
elhelyezésre került. Németh pályakezdése óta erősen támaszkodik a nép-
művészetre, alkotásain, melyek legfőbb témái, motívumai a Bibliában, a
mitológiában, a legendákban és a magyar mondavilágban gyökereznek,
átsejlik az ősi fazekasság hagyománya, formavilága.

Másnapra eloszlanak a felhők, reggel már napsütésben állok a levéltár
épülete előtt. Beszélgetőtársamra várok, aki hamarosan megérkezik kocsijá-
val. A Péterdomb felé tartunk, ahol műteremlakása található. Az elnevezés
onnan ered, magyarázza útközben, hogy ez a terület valamikor egyházi
birtok volt, kiterjedt szőlővel és földterülettel. Már a kertben agyagszobrok
mellett haladunk el a bejáron, s a művész otthonába lépve bármerre nézek,
szinte mindenütt egy-egy alkotását vehetem szemügyre. Helyet foglalunk
a műterem asztalánál. Németh János kávéval, aprósüteménnyel kínál, és
mesélni kezd, mindenekelőtt gyermekkoráról.

– *Milyen volt az a családi milió, amelyben felnevelkedett? Hogyan köteleződött el az egész életét meghatározó agyag mellett?*

– Nagypám, Németh Gábor 1884-ben létesített Zalaegerszegen agyagáru- és cserép-kályha-készítő műhelyt, ahol fiaival, ifjabb Gáborral és Jánossal, az én apámmal együtt dolgozott. Másik nagybátyám, Lajos bácsi fazekas lett, az ő műhelye szomszédos volt a kályhás műhellyel. Ebben a házban nőttem fel, ahol az agyag mindig kéznél volt, és mondhatom, beleszülettem a mesterségbe. Felidézem egyik legkorábbi emlékemet. Kisgyerek voltam még, amikor egy alkalommal kiürült az agyaggödör. Lajos bátyám azt mondta, most pedig kimegyünk a Göcsejbe. Ez a Csonkahegyhátat jelentette, amelynek metszett hegyoldalán helyezkedett el a bánya, ahonnan a helyi fazekasok az agyagot nyerték. Emlékszem, éppen elállt az eső, amikor megérkeztünk, a nap is kisütött, és a fényben csillogni kezdett az agyag. Gyönyörű látvány volt. Gyerekefjével úgy képzeltem, az egész Göcsej ilyen agyagból áll. Nagybátyám egyszer csak megszólalt, ez a mi kincs-bányánk, mondta. Természetes, hogy így tekintettek rá, hiszen az alapanyagot biztosította, a munkát, a megélhetést jelentette számukra. A levéltárban rábukkantam arra a korabeli céhlevélre, amely tanúsítja, hogy nagypám befizetett egy bizonyos összeget, és ezáltal részesült a csonkahegyháti agyagból.

– *Miben volt más vagy jobb az ottani agyag annál, mint amit más vidékeken lehetett megtalálni?*

– A göcseji agyag képlekeny, jól nyújtható volt, és ennek köszönhetően rendkívül vékony falú edények készülhettek belőle, ami különösen sokat jelentett a nagy tárolóedényeknél, könnyű súlyuk miatt. Egyébként tőlünk 30 kilométerre, az Őrségben hasonló minőségű agyag állt az ottani fazekasok rendelkezésére.

– *Honnan származott a Németh család? Tősgyökeres zalaegerszegiek voltak?*

– Nem. Családom apai ága noszlopi származású volt, de nagypám már Pápán született, ahol édesapját borkimérési jog illette meg, amolyan kárpótlás gyanánt, miután a szabadságharcban megsebesült. Híres kályhások működtek a városban, nagypám tőlük tanulta a mesterséget, majd külföldre indult, Ausztriában és Stájerországban is munkát vállalt. Húszesztendő volt, amikor hazatért, és Zalaegerszegen telepedett le. Talán azért éppen itt, mert valaki szólhatott neki, hogy szükség van kályhásmeisterre. Az emeletes műhely, amelyre gyermekkoromból magam is jól emlékszem, az ezerkilencszázas évek elején épült fel. A földszinten helyezték el a kemencéket, ugyancsak ott volt az agyag-előkészítő. Mindig szívesen néztem, ahogy a segédek mezítláb taposták simára az agyagot, melyben egyetlen szemcse nem maradhatott. Az emeletre került a formázóműhely, valamint nagypám külön műhelye. A helyiség közepén állt a legalább egy méter átmérőjű esztergagorong, melynek egyik végét a padlózatba, a másikat a mennyezethez rögzítették. Ez a műhely igazi szentély volt, ahová mi, gyerekek nem léphettünk be. Ha időnként mégis belopóztunk játszani, nagypám szigorúan kizavart bennünket.

– *Milyen kályhák készültek ott?*

– Erről sokat elárul az a korabeli hirdetés, amely 1901-ben a *Magyar Paizs* című hetilapban jelent meg a következő szöveggel: „Van szerencsém a n. é. közönség és a magas arisztokraczia becses tudomására hozni, hogy Zalaegerszegen, Újváros u. 31. és 33. sz. saját házamban levő dísz- és kályhakészítő telepemen és raktáromban minden, a mai kor és divat kívánalmainak teljesen megfelelő nagy választékú dísz-kályhák, a legújabb »Secession« és »Empirie« rendszerű, díszes kiállítású kályhák és építészeti díszítmények készletben vannak. A kiállítás és szilárdságért kezeskedem, s a legjutányosabb árban számítom. Szíves megrendeléseket kérve, maradtam kiváló tisztelettel: Németh Gábor agyag-

dísz- és műkályha-készítő.” Nagypám külön műhelyében készültek az egyedi, eszteregált kerek kályhák, ezeket többnyire az arisztokraták vásárolták meg, a kastélyokban ugyanis különleges darabokra volt szükség, különböző stílusú ornamentikával. Ilyen kályhákat kevesen tudtak készíteni, ha jól emlékszem, nagypámon kívül Győrben és Pécsen volt ennek mestere. A kevésbé tehetős nagyközönség számára a jóval egyszerűbb, szemes kályhák készültek. Felkereste nagypámat Malonyay Dezső néprajzkutató, aki *A magyar nép művészete* című könyvének negyedik kötetében részletesen beszámolt a műhelyről és a kályhagyártás folyamatáról. Amikor a szerző megkérdezte, hogyan készülnek ezek a kályhák, nagypám csak annyit válaszolt: „Csinálja az ember, ahogy tudja, a maga gusztusára.” Olyan példamutató szeretettel, alázattal és hittel folytatta a mesterséget, hogy az művészetté nemesedett a keze alatt.

– *Hogyan emlékszik vissza az égetések hangulatára?*

– Az égetés valóságos ünnep volt. A kemencét reggel begyújtották, és három árkában estig égett a tűz. Ilyenkor összejöttek a rokonok, barátok, szomszédok, még Takács bácsi, a rendőr is benézett, aki engem gyakran hatalmas köpenye alá bújtatott. Órákon át folyt a szó, meséltek egymásnak az emberek, és gyakran énekeltek. Ha csak tehettem, a közelben tartózkodtam, és tátott szájjal hallgattam a különböző történeteket, például az első világháborúról. Amikor a kemence morogni kezdett, mert nagy huzata volt, azt jelentette, hogy elérte a megfelelő hőfokot. Kiemeltek egy téglát a kemence falából, és benyújtottak egy hosszú, hegyes végű botot, aminek segítségével megállapították, kiolvadt-e már a máz. Ilyenkor le kellett zárni a tüzelőnyílásokat, nem volt szabad semmit rátenni a tűzre, mert könnyen redukció keletkezhetett, ami elszínezheti a mázakat. Vannak azonban szerencsés véletlenek, és meglepő, izgalmas alkotások is születhetnek a redukció következtében. Emlékszem például arra, hogy egy hófehér mázzal ellátott kályha gyönyörű füstszínűvé égett. A tűz ropogása közben elhangzó történetek mellett ugyancsak eszmélkedésemhez tartoztak, és különösen megindították gyermeki fantáziámat azok a mesék, amelyeket anyai nagypám adott elő.

– *Ő mivel foglalkozott?*

– Kudich nagypám vasutas családból származott, ő maga mozdonyvezető volt a déli vasútnál, az Osztrák–Magyar Monarchia idején Wiener Neustadtig irányította a szerelvényeket. Amikor besorozták, a tengerészethez került, s az akkor rendkívül korszerűnek számító Mária Terézia hadihajón teljesített szolgálatot. A hajót – a Zenta nevű fregattal együtt – Kínába vezényelték 1900-ban, a boxerlázadás idején. Nagypám sokat mesélt nekem azokról az időkről, hajókról, tengerekről, távoli vidékekről. Az említett két hajó fényképe ma is itt látható a műtermem falán.

– *Mindaz, amiről eddig beszéltünk, komoly indítást adott. Mikor került még közelebbi kapcsolatba az agyaggal?*

– Nagyon hamar. Minden alkalmat megragadtam, hogy beálljak édesapám vagy nagybátyám mellé, esetleg a segédek szorítottak nekem helyet maguk között, és a magam öröme, teljesen ösztönösen, gyurkálni kezdtem az agyagot. Abból készítettem valamennyi játékomat, lovat, kutyát, macskát, de még repülőt, hajót és pisztolyt is formáztam, egyszerűen mindent, amire gyerekként szükségem volt. Megengedték, hogy az én dolgaimat is betegyük a kemencébe a csempékkel együtt, és mindig izgatottan vártam, hogy előkerüljön a két kezem munkája. Korán megismertem az agyag törvényszerűségeit, kitapasztaltam, mit lehet abból megcsinálni, és mit nem. Rájöttem például arra, hogy tömörebben kell formázni, mert a vékony részek könnyen letörnek. Nagyobb gyerekként rendszeresen bejártam Lajos

bácsi műhelyébe, és csodálattal néztem, hogyan születnek a keze alatt a nagy hasú formák, a gyönyörű lakodalmas fazekak, a permetvizes vagy bugyigás korsók, a csutorák.

– *A második világháború idején tizesztendős volt. Milyen emlékei vannak abból az időszakból?*

– Több emlékem is van, valósággal belém égtek ezek a képek. Egyszer Gábor bátyámmal a raktár bejáratánál álltunk, onnan figyeltük a fejünk felett elhúzó amerikai liberátorokat. Egyszer csak éles süvítést hallottunk, nagybátyám hirtelen berántott a helyiségbe, lehasaltunk a földre, és ott vártuk meg, hogy elmúljon a veszély. A bomba nem messze tőlünk, a vasútnál csapódott be. Máskor pedig a szőlőhegyről láttam – ahol a családnak volt birtoka –, amint a bomba eltalálta a vasútállomáson várakozó, lószert szállító vonatot. Mellette állt egy másik szerelvény, rajta a keszthelyi Balatoni Múzeum anyaga, a sümegi Darnay-gyűjteménnyel, valamint a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum műkincsei. Csaknem valamennyi megsemmisült az órákon át tartó robbanásokban. Közben orosz tankok és gyalogosok közeledtek a város felé. A németek az olajmezőket védték, s hamarosan megjelentek a Messerschmittek, az oroszok pedig lőni kezdték a gépeket. Mi éppen hazafelé tartottunk, és apám megparancsolta, hogy az egész család húzódjon egy betongyűrű alá. Olyan is előfordult, hogy az utcánkban esett le a bomba. Unokabátyámmal a szőlőhegyen voltunk, a szüleim és a húgom az összedőlt ház melletti pincében húzták meg magukat.

– *A helyi gimnáziumban tanult. Volt-e ott lehetőség tehetség kibontakoztatására?*

– Szakkör nem működött az iskolában, viszont volt egy kiváló rajztanárunk, Kaposy Antal, aki Csók István és Vaszary János növendékeként tanult a Képzőművészeti Főiskolán. Az egyik órára behozott egy Munkácsy-reprodukciót, és azt a feladatot adta, hogy formázzuk meg agyagból a köpülő asszony figuráját. Mivel az osztálytársaim hozánk jötték az agyagért, szegény lett volna, ha nem tudok megbirkózni a feladattal. Végül olyan jól sikerült, hogy a többiek is tőlem kértek segítséget, és néhányuk helyett elkészítettem a szobrot. Másik alkalommal Petőfi-fejet mintáztunk, és a tanár úr kitette a munkámat a katedrára, azon demonstrálta, hogyan kell mintázni. Akkor már rendszeresen formáztam szobrokat, főleg állatokat, amiket meg tudtam figyelni az udvaron, de olyan embereket is, akiket a környezetemben láttam, és érdekesnek, jellegzetesnek találtam. Szobraimat bevontam kerámiamázzal, majd kiegészíttem a kemencében. Segédeink közül különösen jó viszonyban voltam a muravidéki Marusics Ferencel, aki Kisszabadvárról érkezett. Időnként hazament a falujába, én pedig rábeszéltem, hogy vigyen magával néhány agyagfigurát, amit készítettem, és adja el az ottani búcsúban, vagyis már legkorábbi munkáim értékesítésre kerültek. Olyan meghatározó élményekkel találkoztam gyermekkoromban, amelyek később a kerámiaművészet közelébe sodortak. Nem is volt más gondolatom, csak azt akartam folytatni, amit felmenőim elkezdtek.

– *A háború után azonban a kisebb műhelyek államosításra kerültek, így az önöké is?*

– Igen. Nagypám akkor már nem élt, édesapám pedig – meghallva az idők szavát – elébe ment a változásoknak. Megkereste a helyi kályhásokat, fazekasokat, és javasolta, hogy álljanak össze. Ő maga felajánlotta a család műhelyét. Talán ennek is köszönhető, hogy ott maradhatott, és műszaki vezetőként dolgozott egykori műhelyünkben, amely eleinte kisebb manufaktúráként működött, majd nagyobb üzemmé fejlesztették, s abból jött létre a zalaegerszegi cserépkályhagyár. Apámat sohasem hallottam panaszkodni, szerette a munkáját, őt pedig megbecsülték, elismerték a szakértelmét és hagyták dolgozni. Az érettségit követően én is a gyárba kerültem inaként – pontosabban az akkori szóhasználatnak megfelelően átképzős tanulóként –, még segédlevelet is kaptam, később szakmunkás lettem, apám és nagybátyám keze alá dolgoztam.

1975 Zalaegerszeg, Megyei Kórház, Gyógyítás (részlet)

Meditáció 1986, agyagmázás samott, 74×49 cm

Kezdet 1986, agyagmúzas samott, 70×46 cm

Mílovárnó 1993, agyagmázás samott, 116×80 cm

Európa elrablása 1973, agyagmázás samott, 70×80 cm

Pihenő nő 1993, agyagmázás samott, 55 cm

Gondolkodó 1993, agyagmázás samott, 55 cm

1983 Zalaegerszeg, Keresztury-ház, Szülőföld (részlet)

Pihenő férfi 1985, agyagmázás samott, 50 cm

2001 Százhalombatta, Diszkút, Csodaszarvas-legenda (részlet)

Kecske 1993, agyagmúzas samott, 88 cm

Szerzetes korsó – Monk pitcher, 1982

1970 Harkányfürdő, Az örögszántotta hegy legendája (részlet) (2)

1997 Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, Zalavármegyei koronaőr

2004 Barnakpuszta Lovarda, Lovas solymász

Sarlós madonna, 1988, agyagmázás samott 80x46 cm

– *Aztán a gyárral mi lett? Meddig működött?*
– A kétezres évek elejéig. Kivitték a külvárosba, ahol új gyárépületet húztak fel, és modern felszereléssel látták el a gyárat. Ott már gépi préselés folyt, elektromos kimenő-céket állítottak fel. Aztán az üzemet megvásárolta egy német cég, ám hamarosan továbbadta, előbb Nyíregyházára, majd Ukrajnába került. Így sorvadt el egy olyan iparág, mely ebben a városban több mint száz éven át virágzott.

– *Gyári munkája mellett folyamatosan mintáztott?*
– Igen. Töretlen lelkesedéssel készítettem a szobraimat, amelyek a felkészülést jelentették a főiskolára.

– *Nem vezetett azonban egyenes út odáig, hiszen kiskapitalista volt, nem számított jó kádernek.*
– A származásom valóban nem volt megfelelő, de én nem mentem be egykori iskolámba a szükséges papírokért, hanem magamtól jelentkeztem a főiskolára, és szakmunkásként nagyobb eséllyel indultam. Ráadásul a gyár akkori igazgatója, Katarzsinszky János (nem szakmabeli volt, hanem kőbányász, különben nagyon rendes, jó szándékú ember) kiállította a megfelelő igazolást, és javasolt engem a felvételi vizsgára. Asztalos nagybátyám, Simon József készített nekem egy faládát, melynek három rekeszébe belehelyeztem a kiválasztott szobrokat: egy lovas János vitéz-figurát, egy pihenő juhászt, valamint, a biztonság kedvéért, egy Lenin-fejet. Írtam egy levelet, melyben kértem, hogy ha alkalmasnak találnak a felvételi vizsgára, küldjenek értesítést annak időpontjáról. A csomaggal együtt postáztam a levelet, és hamarosan meg is érkezett a válasz, mehettem felvételizni. Sok diákot hívtak be, voltak köztük jó káderek, és sokan művészeti iskolából érkeztek, jóval felkészültebbek voltak, miközben én csak magamtól, autodidakta módon tanultam mintázni, rajzkészségemen is sokat kellett fejleszteni. Szerencsém volt, mert Borsos Miklóshoz kerültem.

– *Milyen feladatot kapott?*
– Meg kellett mintázni egy részletet Michelangelo Dávid-szobrának fejéről. Nehezen boldogultam, de végül jól oldottam meg a feladatot. Borsos azt mondta, felvesz, annak ellenére, hogy nincsenek papírjaim, majd megkérdezte, van-e valaki, akinél szállást kaphatok Budapesten. Mivel ilyen nem volt, diákszállón helyeztek el. Hazatérve nem maradt más választásom, be kellett mennem a gimnáziumba az okmányokért. Az igazgató jóindulatú ember volt, elővette az iratokat, és korrigált mindent, ami negatív volt a jellemzésemben.

– *Édesapja mit szolt ahhoz, hogy a fia főiskolára került?*
– Talán még nálam is boldogabb volt, hiszen nekem sikerült, ami neki annak idején nem jött össze, bennem látta megvalósulni az álmát. Ő ugyanis kitűnően rajzolt, gimnazistaként rajz szakkörre járt, szeretett volna bekerülni az Iparművészeti Iskolába, később pedig Frankfurtban akarta folytatni tanulmányait. A gazdasági válság idején azonban nagyapám hazahívta, mert itthon a műhelyben volt rá szükség.

– *Önt milyen légkör, milyen szellemiség fogadta a főiskolán?*
– Mindannyian nagyon szerencsések voltunk, mert kiváló mesterek vezették a főiskola tanszékeit. Ferenczy Noémihez a textil, Kaesz Gyulához a belsőépítész, Gádor Istvánhoz a kerámia tanszék tartozott. Borsos Miklós indította el a díszítőszobrász tanszéket – ennek részeként működött a kerámia, a porcelán és az ötvös szak –, ahová én is jártam. A főiskolán nem hagyományos, tanterv szerinti oktatás folyt – ilyen is

volt persze –, hiszen mestereink igazi műhelyszellemet teremtettek meg. Reggeltől estig bent voltunk, csináltuk a magunk munkáit, és nem a szocreál elvárásainak kellett megfelelnünk.

– *Mit tanult elsősorban mestereitől?*

– Gádortól főként a szakma szeretetét, a szakma iránti alázatot tanultuk. Művészként nagyon érdekes utat járt be, hiszen a népművészet felől indult, majd eljutott a modern törekvésekig. Nélkülözhetetlennek tartotta, hogy mindent megtanuljunk a kerámiáról, mert csakis a mesterségen keresztül vezethet az út a művészet felé. Nála készítettünk murális munkákat, épületek falára, külső homlokzatára dolgoztunk. Később is gyakran meglátogattam Cházár András utcai otthonában. Borsos a szomszédos műteremben alkotott. Előfordult, hogy sokáig felénk sem nézett, amikor viszont bejött korrigálni, olykor a legváratlanabb pillanatokban, két-három mondattal helyére tette mindazt, amivel napokon keresztül küszködtünk. Nagyon szigorú ember volt, ugyanakkor lelkesedni is tudott, ha valami jót látott. Később jöttem rá, hogy bennem, és rajtam kívül másokban, azt a romantlan tehetséget fedezte fel, amit ki tudott bontakoztatni, és alakítani lehetett. Borsos maga is az igaz művészetet képviselte, ami sugárzik az emberből, és mentes minden külsőségtől. Páratlan tisztaságot, plasztikai erőt tükröztek az általa mintázott szobrok, domborművek és érmék, amelyek csak a klasszikus művészettörténeti korok alkotásaihoz hasonlíthatók. Számos történetem van vele kapcsolatban. Talán másodéves lehettem, amikor mintáztam egy kubikost. A kollégáimnak nagyon tetszett, és javasolták, mutassam meg tanárunknak. Bevittem hozzá, és mondtam, hogy ezt a nyári szünetben csináltam, fejből. Mire ő szigorúan rám nézett, és azt mondta, maga ezt nem fejből csinálta, hanem hasból. Borsos érméi komoly figyelmet keltenek, és mivel rám is nagy hatást tettek munkái, megpróbáltam az éremvést. Egy Tizian-fejet készítettem, amit a műhely asztalán hagytam. Mint később kiderült, a mester megnézte. Éppen ebédelni indultam, amikor szembejött velem a főiskola kertjében, megállított, és azt mondta, maga nem kapirgált, hanem vésett. Ez komoly elismerés volt. Ráadásul behívott a műtermébe, és megmutatta, hogyan kell hengert vésni.

– *Diplomamunkáját 1958-ban készítette el. Hogyan készült fel erre?*

– Mivel Borsos végig figyelemmel kísérte fejlődésünket, pontosan tudta, kinek a tehetségéhez, érdeklődéséhez milyen feladat illik. Nekem egy falikút megtervezése mellett egy budai kiskocsmá bejárata fölé borpincecégért kellett készítenem. Viszonylag hamar eljutottam Kodály Zoltán daljátékának nagyotmondó hőiséhez, és a zenemű atmoszférája összekapcsolódott bennem a mézeskalácsok színes motívumaival. Igyekeztem követni a pásztorművészet szellemiségét, formavilágát és arányait. Kis mokány lovat formáltam, melyre nyújtott huszárfigurát ültettem. A szobrot színes majolikamázzal vontam be – a sárga és a kék vált dominánssá –, ami jól passzolt a mesék hangulatához, a forma és a szín találkozása reményeim szerint kedvessé, játékosá tette a művet. László Gyula bírálta diplomamunkámat, aki nagyra értékelte az agyag természetességét, élményszerűségét. Kapcsolatom vele később is megmaradt, ő vezette be 1960-as kiállításomat a Göcseji Múzeumban – ekkor léptem először a nyilvánosság elé –, és nagy megtiszteltetést jelentett számomra, hogy további kiállításaim megnyitását is szívesen vállalta.

– *A nagyobb küzdelem ekkor, a főiskola elvégzése után várt önre, hiszen a diploma birtokában nem vált azonnal művésszé, ahhoz ki kellett alakítania saját alkotói világát. Ez hogyan sikerült? Milyen úton indult el?*

– A főiskolai oklevél mellé egy évre szóló ösztöndíjat kaptam, szállással és teljes ellátással, vagyis tovább dolgozhattam az ottani műtermekben. 1959-ben, a Tanácsköztársaság

kikiáltásának negyvenedik évfordulója alkalmából kiállítást terveztek a főiskola múcsarnokában. Borsos szövelt, hogy én is készítek valamit erre az alkalomra. Bajban voltam, mert sokáig nem jutott eszembe semmi, nem akartam tematikus művet létrehozni. Az idő azonban egyre jobban sürgetett, és végül váratlanul felmerült bennem a gall kakas ötlete. Korongolt elemekből, csövekből és kúpokból építettem fel a szobrot, az ujjaim nyomát több helyen benne hagytam. Így született meg a teli torokból hajnalt rikoltó kakas, melynek nyakát kissé elfordítottam, ezáltal természetesebbnek, erőteljesebbnek tűnt. Akkoriban egyfajta krómoxidos mázzal kísérleteztünk a műhelyben, s azzal vontam be a szobrot. A magas hőfokon ez a máz kettévált, s az így létrejövő vörös és fekete szín még hangsúlyosabbá tette a szobor plasztikai erejét. Mindez újdonságnak hatott a szocreál világában. Borsos láthatóan elégedett volt az eredménnyel. Rá akartam írni, hogy 1919–1959, a mester azonban azt mondta: Tudja mit? Ne írjon rá semmit. A szobor több kiállításra eljutott, majd az Iparművészeti Múzeum tulajdonába került. Másolata a Göcseji Múzeum állandó kiállításán jelenleg is megtekinthető.

– *Az ösztöndíj letelte után egyből visszatért szülővárosába? Más lehetőséget nem is keresett?*

– Meghívtak a zsenyei művésztelepre, ahol inspiráló környezetben tölthettem a nyári hónapokat. Utána jó állást ajánlottak Hódmezővásárhelyen, én azonban akkor már elhatároztam, hogy hazajövök. Végül karcagi születésű barátom, Végvári Gyula ment helyettem Vásárhelyre. Lajos bácsi műhelyét nem érintette az államosítás – ott dolgozott az unokabátyám, ifjabb Lajos is –, átmenetileg annak sarkában alakíthattam ki első műtermemet. Építettünk nekem is egy tokos, dupla falú, fatüzeléses kemencét, abban égettem ki a munkáimat. Körülvetek és meghílettek a festett tálak, tányérok és korsók, kéznél voltak a színes oxidok, agyagfestékek, és azokkal vontam be a szobraimat. Ott készült az első, négy négyzetméter nagyságú színes csempeképem a balatonföldvári iskola falára.

– *Közben visszament a gyárba?*

– Igen. Műszakvezető, gyártás-előkészítő lettem, ami azt jelentette, hogy új kályha-csempéket kellett terveznem. Egy alkalommal megkeresett Vass Antal belsőépítész, aki a főiskolán tanított, és az újonnan létesült kőbányai vásárcsopont pavilonjait tervezte, és megbízott húszezer csonka gúla alakú fagyálló idom gyártásával. Mindez jelentős bevételt hozott a gyárnak, és számomra is tanulságos munka volt, mert felkészülhettem a domborművekre, kikísérletezhettem azokat az anyagokat, amelyeket később is használtam.

– *Hogyan sikerült saját, különálló műteremre szert tennie?*

– A gyár szemközti irodahelyiségét kiürítették, mert felépült az új irodaház. Említettem az igazgatónak, hogy milyen jó lenne az nekem műteremnek. Ő azonban először nem akarta átengedni. A megyei első titkár, Darabos Iván gyakran megállt mellettem, ha arra járt, és megkérdezte, min dolgozom. Beszélgetésünkből az is kiderült számára, hogy szükségem lenne saját műteremre. Végül az ő közbenjárására kaptam meg az említett helyiséget. Később a város egyik tanácselnöke, Kustos Lajos, aki nagy művészetbarát volt, kezdeményezte, hogy építsenek műteremlakásokat. Ezek egyikében élek és dolgozom jelenleg is. Kaptunk annyi kedvezményt, hogy a műterem alapterülete nem számít bele a lakbérbe.

– *A hatvanas évek végén döntött úgy, hogy eljön a gyárból, és – mai szóval élve – szabadúszó lesz.*

– Igen, de ehhez egy nagyobb megbízás is kellett, mégpedig a harkányföldői harminc-hét négyzetméteres falikép elkészítése.

– *Hogyan jutott ahhoz a munkához?*

– Az előző rendszer pozitív intézkedése volt az a rendelet, melynek értelmében a beruházó az építkezések után befizetett egy bizonyos összeget a központi kasszába, s ezt közintézményekben, iskolákban, köztereken műalkotások felállítására fordították. Elosztásáról a Képző- és Iparművészeti Lektorátus döntött, pályázat vagy meghívás útján választották ki az alkotókat. Éveken keresztül kaptam ezúton különböző megbízásokat. Születtek persze olyan alkotások, amelyek a kommunista ideológiát közvetítették, de voltak olyan művészek, akik az említett támogatás segítségével töretlenül járták a maguk számára kijelölt utat. A harkányi dombormű kiindulópontja *Az ördögszántotta hegy* című népmese volt – ezt dolgozta fel versében Pákolitz István –, amely elmeséli a fürdő keletkezésének történetét. A befogadó figyelmét elsősorban a főalak, az ördög vonja magára, aki haragra gerjedt, leugrott a hegy-csúcsról, és ahol a földbe fúródott, a néphit szerint ott fakadt fel a harkányi bűdös víz.

– *Milyen módon dolgozott?*

– Még gyári éveim alatt jöttem rá, hogy ha kubusokból kerámiaszobrot tudok építeni, ugyanez megvalósítható domborművek esetében is. Próbaképpen készítettem kályhacsempe méretű alkotásokat, ezeken János vitéz, Don Quijote, a Sárkányölő, valamint a Filozófusok alakját örökítettem meg. Talán ennek is köszönhető, hogy megkaptam a harkányi munkát. Módszeremet próbáltam nagyobb méretben továbbfejleszteni. Előbb minden alkalommal rajzos vázlatot készítek, majd pedig makettet, vagyis a dombormű bizonyos részletének kicsinyített változatát kiégetem, és azt nyújtom be a bírálóbizottságnak abban az esetben, ha pályázat útján dől el a megbízás. A vázlat persze csak kiindulópont, mert minden akkor dől el, amikor az elemek egymás mellé kerülnek. Korongozva készítem a dombormű egyes darabjait – főként csövekre, gömbökre, kúpokra, illetve azok félbevágott metszeteire kell gondolni –, s ezekből építem fel az alkotást. Emlékszem, javában dolgoztam a harkányi munkán, amikor Borsos Miklós meglátogatott műtermemben, hosszasan nézte a száradó elemeket, és elismerően szólt róluk. Egyes részleteit bemutattam 1969-ben a Képcsarnok Derkovits Termében rendezett kiállításon. László Gyula megnyitójában külön kiemelte, mennyire újszerűen alkalmazom képzőművész szemlélettel azt a hagyományt, amit a népi fazekasságtól örököltem. Mellette a Televízió Galériájának tizedik adásában szerepeltem, közel egyórás portré készült rólam. A műsort Somogyi József szobrászművész, Rapcsányi László és Poór Klára vezette. A harkányi domborművet egy kőfalra építettük fel, s az egyik fürdőmedence mellett került elhelyezésre.

– *Mi lett a sorsa ennek a domborműnek?*

– Több mint harminc évig a helyén maradt, majd amikor bővítették a fürdőt, el kellett távolítani. Ez úgy történt, hogy az egyes elemeket vaskeretbe helyezték, majd hátulról bontani kezdték a falat, és darabokban leemelték a domborművet. Elraktározták azzal az ígérettel, hogy valamikor visszaépíthetjük, ám erre azóta sem került sor.

– *Nem sokkal a harkányi munka után újabb nagy feladat várt önre, hiszen a zalaegerszegi fedett uszoda több mint húsz méter hosszú és százhusz centiméter magas frizét kellett elkészítenie. Hogyan közelítette meg a témát?*

– Arra törekedtem, hogy a horizonton érzékelhető legyen a lebegés, és a vízi mitológia jellegzetes alakjait, a tengerek állatvilágát ábrázoltam. A dombormű két oldalát két hajó zárja, egy mai és egy régi gálya. A hajók oldalát vagy a vitorlákat nem tudtam átfogni korongon, így azokat lapokból raktam össze. Az uszodát Szerdahelyi Károly építész barátom tervezte, akivel három évtizeden keresztül együtt dolgoztunk. A belső térben helyeztük el az alkotást, a harkányi munkához hasonlóan kék hátteret alakítottam ki, abból tűnik elő a dombormű.

Sajnos a fürdőben lévő klór erősen kikezdte az egyik részét, de az uszoda felújítása alkalmával restaurálásra került, és most teljesen jó állapotban van. Utána készült az épülő kórház bejárati folyosójára egy tizenhárom méteres fríz, mely a gyógyítás történetének fontosabb állomásait mutatja be különböző motívumokkal. Köztéri munkáimra úgy tekintek, hogy azok valóban a köznek szólnak, és nem pusztán ábrázolnak, hanem gondolatébresztő mondanivalót közvetítenek. Ha nem szólítják meg a befogadót, nem sikerültek igazán jól.

– *A fali munkák felhelyezése, rögzítése hogyan történik?*

– Mindenekelőtt felépítem a domborművet a korongolt elemekből, majd a megfelelő helyeken kisebb darabokra vágom oly módon, hogy a raszterek ne legyenek láthatóak. A rögzítés hasonlóképpen történik, mint amikor csempéket vagy mozaiklapokat illesztünk a helyükre. A habarcsot feltesszük a téglafalra, abba építjük bele az egyes elemeket, amelyeknek pontosan illeszkedniük kell egymáshoz. Ha szükséges, utólag még fugázóanyaggal korrigálok. Az említett munkát évtizedeken keresztül állandó csapattal, kőműves, kőfaragó és restaurátor közreműködésével végeztem.

– *A hetvenes évek elején hosszabb időre Olaszországba utazott. Hogyan termékenyítették meg művészetét az ottani tapasztalatok, az itáliai kultúrával való találkozás?*

– Munkáim már másodszor vettek részt a faenzai biennálén, amikor sikerült kijutnom Olaszországba. A meghívást épp a Televízió Galériájának köszönhetem. Megjelent ugyanis egy újságcikk a *Magyar Hírek*ben. Az újságíró, Salamon Pál hét kérdést tett fel nekem. Utolsó kérdése az volt, hová mennék legszívesebben tanulmányútra. Rávágtam, hogy Görögországba vagy Olaszországba. Néhány héttel később levelet kaptam Bolognából, Kisfaludy Dala Béla festőművésztől, aki 1935 óta élt kint, és a Palazzo Bentivoglióban volt műterme. Levelezni kezdtünk, és hamarosan meghívott feleségemmel együtt. Emlékszem, éjjel érkeztünk a Via Belle Arti nyolc elé, a taxisnak oda akartam adni a fuvardíjat, mire valaki megfogta a karom, és azt mondta, hagyjam csak, majd ő elintézi. Így ismerkedtünk meg személyesen Béla bátyámmal, akivel jó barátságba kerültünk. A műteremben kaptunk szállást, és bejártuk Olaszország egy részét, főként azokat a helyeket kerestük fel, amelyek számomra tanulságosak lehettek. Különösen vonzottak a Robbia család – elsősorban Luca della Robbia – alkotásai. A művész kerámiamázzal fedte be igényesen megmintázott domborműveit, vagyis nem érzékeltette anyagszerűségüket. Csodálattal néztem ezeket, ám valósággal földbe gyökerezett a lábam, amikor megláttam az etruszk szarkofágokat. A terrakotta természetessége úgy hatott, mintha hullámsírból léptek volna elő azok az emberek, akiknek emléket állítottak. Kinti tapasztalataim többek között ráébresztettek arra, hogy saját világomtól idegen az erős szín dominanciája. Éppen ezért magam kísérleteztem ki a megfelelő agyagmázat oly módon, hogy a vasoxidban gazdag agyagot transzparens mázzal, voltaképpen üveggel kevertem. Ezzel nyers állapotban bevonom a dombormű teljes felületét, majd helyenként, ahol világosabb árnyalatot szeretnék létrehozni, visszatörök belőle. Úgy érzem, ezáltal még plasztikusabbá, erőteljesebbé válik az alkotás, és azt a látszatot kelti, mintha ősi patina vonná be, hangsúlyozva az anyag természetességét. Egyébként később visszamehettem volna Olaszországba, kaptam ugyanis az uszodai frízem alapján egy három évre szóló meghívást, egy óceánjáró belső társalgóját kellett volna domborművekkel díszíteni, de az már nem valósult meg, mert a családom nem jöhett volna velem.

– *Az imént elmondottakhoz hasonlóan gondolkodott az agyagszobrokról is?*

– Igen. Korai szobraimat még mintáztam, azok formavilágához és témájához jól passzoltak az erősebb színek. Később azonban, ahogy áttértem a korongozásra, elhagytam a

különböző festékeket, mert rájöttem, az agyagmázak jobban aláhúzzák a formát, egy színen belül mutatnak sötétebb és világosabb tónusokat, vagyis a színek kavalkádja helyett a forma szépségével és az anyagszerűséggel, a cserép „hangjával” fejezik ki a mondanivalót. Számomra ezek is színesek, de nem tarkák, nem tűnnek túldisztítottak, és úgy érzem, hitelesebben tükrözik azt a hagyományt, amelyhez ragaszkodom. Az etruszk agyagszobrok mellett előképnek tekintem az útszéli kőfaragványokat, mert azokat olyan mesteremberek készítették, akik nem tanultak mintázni, a maguk naiv egyszerűsége, ízlésvilága szerint közelítették meg témáikat. Nem akartak ők művészettel foglalkozni, csupán a szépség iránti vágy készítette őket arra, hogy formába öntsék gondolataikat, s mindazt, amit maguk körül tapasztaltak. Szívvel-lélekkel teremtették meg alkotásaikat, sugárzik belőlük a szeretet, a gondolat tisztasága, a forma öröme. Az arányokkal hasonlóképpen bánok, mint a pásztorművészet, vagyis kiemelem, nagyobbban ábrázolom, ami számomra fontos.

– *A Múcsarnok három termében 1976-ban rendezett kiállítása összegezte mindazt, amit addig létrehozott. Mit jelentett önnek akkor ez a megmutatkozás?*

– Nagyon fontos volt számomra, elsősorban azért, mert eljöttek a mestereim és a művésztársak, a megnyitót Borsos Miklós vállalta. A tárlat alapvetően kedvező fogadtatásban részesült, többen méltatták a szaksajtóban is. Voltak azonban olyanok, akik számon kérték rajtam, hogy változatlanul ugyanazzal a technikával, formavilággal dolgozom, és a szememre vetették, hogy egy helyben járok.

– *Vadas József, az Élet és Irodalom kritikusa például így fogalmazott: „Németh János fazekascsaládból származik. Ez a tény akár életrajzi adat is lehetne, ha Németh János – történetesen – festene, vagy – uram bocsá’ – a hollóházi porcelángyárban formaterveket készítené. De Németh Jánosból nem festő lett: az Iparművészeti Főiskolára járt és (...) maradt az, aminek indult: diplomás iparművészként is fazekas. A mestersege elhalásáról szóló elméletek és a design térhódítása korában minden művét kézi korongolással készíti.”*

– Borsos azt mondta, amikor elolvasta, hogy ne törődjek vele, a görögök is csak fazekasok voltak. Nem tagadom, akkor mégis rosszszulesett a kritikus megjegyzése, de ma már boldogan vállalom. Évtizedekkel ezelőtt elkezdtem dolgozni azzal a módszerrel, ami mellett máig kitartok, őrzöm ennek szellemiségét, folyamatosan alakítom, próbálom minél egyszerűbbé, ugyanakkor gazdagabbá is tenni. Elismerem, hogy bizonyos szempontból nem korszerű, amit csinálok, de azt nem hiszem, hogy egy helyben járok. Vallom, hogy a mesterséget meg lehet tanulni, de művészként talán egy élet is kevés ahhoz, hogy az ember eljusson a legtisztább gondolathoz és formához. Nem tudok belefáradni, mert a szüntelen tanulás és keresés frissen tart, mindig felfedezek valami újat, ami addig ismeretlen volt számomra. Azt szoktam mondani, én újat nem tudok csinálni, csak más. Az elődök hagyatékához hozzáteszem a magam üzenetét.

– *A későbbi murális munkák közül melyek voltak a legfontosabbak?*

– Pályám fontos állomásának tekintem a Kölcsey Ferenc Gimnázium aulájának húsz négyzetméteres domborművét. A csodaszarvas-legenda szimbolikus megfogalmazását állítottam középpontba, és belecsempésztem a mi vidékünket, a csodálatos dunántúli tájat. A hétágú gesztenyefa (ez a faj Zalának egyik őshonos fája) a hét törzset jelképezi. Rajta a madarak a megtelepedés, a fészekrakás szimbólumai. A csodaszarvas megtorpan, és egy pillanatra visszanez, vezeti Hunort és Magort, a madár szinte a szájából röppen fel. A jellegzetes göcseji kontyos harangláb kötelét két földből kinyúló kéz rántja meg. A harang kondulása születést, halált, ünnepet, gyászt egyaránt jelez. A szántásban felbukkanó amfora arra utal, hogy ez a vidék Pannónia provincia volt a Római Birodalom idején.

Árpád vezér a gyökerek közt pihen, úgy érzékeljük, mintha belőle nőne ki a fa. A tájhoz tartozik a búzamező, a kalászkok tipikus korongolt formaként szinte kelyheknek látszanak. A fa mögött felsejlő szőlő ugyancsak a vidék gazdagságát fejezi ki.

– *Ezen a domborművön erősebb színeket láthatunk.*

– Igen, mert arra törekedtem, hogy a gimnázium világos teréből kitűnjön, s mellbe vágja a betérőt. 1989-ben Keresztury Dezső avatta a domborművet, aki soha nem mulasztotta el, hogy meglátogasson, amikor hazatért szülővárosába. Nem sokkal a halála előtt körbeautóztuk a zalai dombokat, s még egyszer utoljára végigpásztázta a számára oly meghatározó tájat. Szülőházának falára készítettem születésének száztizedik évfordulója alkalmából egy domborművet. A költő családjának anyai ága a Balaton-felvidékről, Nemesgulácsról származik, próbáltam ezt a kötődést is megfogalmazni. A horizonton parasztnő látható, karján gyermekét tartja, egy holdsarlón áll, mely akár az égen két csillag közt lebegő hajóra is emlékeztetheti a szemlélőt. A felröppenő, majd a földre visszatérő madár ezúttal is az életutat jelképezi. A horizont alatt felsejlik a Badacsonyi kősapkája, mely koporsót is idézhet, de ott terem a szőlő, a termékenységet, az élet, a táj gazdagságát jelezve. A fákkal és szőlővel övezett út a végtelenbe vezet, s ebbe írtam bele a Dunántúli hexameterek első versszakának utolsó két sorát: „Itt, itt a helyünk: szemeinkben a távol / éggel az itthoni föld fészke alá.” Magam sem tudnám szebben megfogalmazni, mit jelent kötődni ehhez a városhoz, a tájhoz.

– *A gimnáziumi munkát követően megbízták a canberrai magyar nagykövetség fogadóterében elhelyezésre kerülő dombormű elkészítésével. Talán segítettek ebben a korábbi alkotás tapasztalatai.*

– Igen, annak tanulságait mindenképpen felhasználhattam. A canberrai domborművön a népviseletbe öltözött férfi és nő tartja az életfa ágát, melynek középső bimbójából a magyar címer bomlik ki. Az ég horizontján a nap, a hold és a csillagok között nyáját őrző pásztor hever. A domboldalon kopjafa és harangláb látható, míg a falkép alsó részét a magyar táj állat- és növényvilágának jellegzetes motívumai foglalják el. Csodálatos érzés volt, hogy a két kezem munkájával átmenthettem valamit a magyar hagyományokból, a hazai táj varázslatos szépségéből egy távoli kontinensre. Az ottani nagykövetség épülete a nemzeti sajátosságokat tükrözi, két szárnyát tornácós folyosó köti össze, mely éppen az általam készített reliefhez vezet.

– *Néhány évvel később, 1995-ben született meg a Szent Rókus-dombormű.*

– Ez annak az épületnek a három méter magas fali fülkéjébe került, melyben az egykori ispotály működött. A dombormű főalakja a vándor, aki útközben sebes lett. Oldalán orvosságos üveg, egyik kezével sebére mutat, másikkal a botot fogja. A kezét szándékosan kiemeltém, nagyobbak ábrázoltam a test arányaihoz képest. Mellette látható kutyája, aki hű társa volt a hosszú úton, ha kellett, ételmet hozott gazdájának. A felröppenő madár az ég felé indul, jelezve ezzel az örök körforgást, a földi és az égi vándorutat, egy olyan szent emberét, aki egész életében a szegények, az elesettek támogatója, a betegek ápolója volt.

– *Tegnap sétánk során néhány másik mellett a szóban forgó alkotást is megtekintettük. Bevallom, rám a Szent Rókus-dombormű hatott legerősebben.*

– Magam is úgy érzem, ekkor jutottam el a kiteljesedéshez, az addigi törekvések szintéziséhez, mert gazdagabbá vált a részletek kidolgozása. Ahogy a zenében szükség van a ritmusra, a szünetre, hogy megértsük a mondanivalót, a domborművek, szobrok esetében is kell az átmenet, olyan kifejezési forma, mely szervesen hozzátartozik az alkotáshoz, de megtöri annak monotonitását. Ezt is Borsos Miklóstól tanultam.

– *A millennium alkalmából több alkotással is jelentkezett. Melyek voltak ezek?*

– Egy díszkút került Százhalombattára, a Makovecz Imre által tervezett templom előtti térre. Ezúttal is Szerdahelyi Károlyval dolgoztam, aki sajnos nem sokkal utána meghalt. Egy sasszárny alakú formát hoztunk létre, abba építettem bele a domborművet, melyen a csodaszarvas-legendát, Hunor és Magor történetét gondoltam újra. Ugyancsak 2001-ben mintáztam Szent István király portréját Mendére, valamint Szent Mihály domborművét, mely Zalaszentmihályon látható.

– *Mennyire kíséri figyelemmel a hazai kerámiaművészet újabb fejleményeit? Mit gondol róluk?*

– Leginkább azt látom, hogy a divathoz próbálnak igazodni, a technikára, a trükkökre támaszkodnak, arra törekednek, hogy minél meghökkentőbb legyen a műalkotás. Olykor alig tudom megkülönböztetni a kerámiát a fémeektől. Vannak persze figyelemre méltó munkák, de tőlem távol áll ez a fajta korszerűség. Én sosem követtem a divatot, mindig a magam útját jártam. Úgy szoktam fogalmazni, hogy nem korszerű szeretnék lenni, hanem időszzerű a munkáim által.

– *Lassan beszélgetésünk végére érünk. Ennyi idő alatt aligha lehet kitérni e gazdag pályára valamennyi meghatározó momentumára, de talán sikerült számba vennünk a legfontosabb állomásokat. Németh János nemrég a Nemzet Művésze lett, életművét ezzel is elismerték. Mi foglalkoztatja mostanában? Milyen tervei vannak?*

– Szeretnék egy olyan kiállítást létrehozni, amely áttekintést ad az életmű egészéről. A tervek szerint erre jövőre a Vigadóban kerülhet sor. Az összegzés igényével szeretném megmutatni, honnan indultam és hová jutottam. Olyan válogatást képzeltem el, amiből magam is tanulhatok, de talán még az utánam jövők is. Persze az is lehet, hogy amit én csinálok, nem tud iskolát teremteni, és velem megszűnik. Ugyanakkor az sem kizárt, hogy valaki felfedezi a munkáimat, magáénak érzi a törekvéseimet, s az általam kitaposott úton halad tovább. Ki tudja?